

ТАНКИ В МАЛЮНКАХ ГЕОРГІЯ МАЛАКОВА

Покоління наших чоловіків, якому судилося в дитинстві чи юнацтві пережити німецьку окупацію, зберегло дещо інші враження від часів Другої світової війни, аніж їхні однолітки з радянського тилу. Нагадаймо: у 30-ті роки світ готувався до нової війни, усі досягнення в будь-якій галузі подавалися виключно під поглядом на потреби майбутніх боїв. Створювалися відповідні пісні, кінофільми, літературні й мистецькі твори. З новинами військової справи знайомив популярний журнал „Техника – молодежи”. Але німецький довідник Хейгля „Танки”, виданий у Мюнхені 1935 р. (у російському перекладі – 1936-го), містив в анотації унікальну, але ж таку характерну для советської доби заувагу (мовою оригіналу): „...сведения, относящиеся к СССР, как не представляющие для нас интереса, полностью опущены”. Кожен громадянин тоді мусив досконало володіти гвинтівкою, кидати гранату і вміти користуватися проти-газом. Ні для кого не було таємницею, навіщо так пропагується розвиток спорту. Відповідь – у пісні: „Эй, вратарь, готовся к бою: часовым ты поставлен у ворот. Ты представь, что

за тобою полоса пограничная идет”. На парадах фізкультурники крокували не інакше, як узявши навпереваги гвинтівку з настромленим багнетом. Усі чудово розуміли, що далекі авіаційні перелети – то не спортивні рекорди, а перевірка можливостей бомбардувальної авіації далекого засягу, що рекорди швидкості в повітрі – це вдосконалення винищувальної авіації. Навпроти входу до київського стадіону „Динамо” задля піднесення патріотичних почуттів було поставлено винищувач „Полікарпов И-16” та англійський танк „Ricardo” – трофей громадянської війни. У сусідньому Першотравневому саду (колишньому Царському, тепер – Міському) восени 1939 р. відкрито виставку трофеїв, здобутих Червоною армією під час так званого визвольного походу на Західну Україну. Захоплену польську військову техніку там репрезентували гармати, станкові кулемети й застарілі французькі танки Renault М. Вражали грандіозні святкові паради на Хрещатику, особливо останній передвоєнний – першотравневий 1941 р. Щойно стихав цокіт копит від четвірок баских коней, запряжених у

тачанки з кулеметом „Максим”, як головну вулицю столиці заповнювало гудіння десятків моторів: щільними рядами котилися тривісні панцерники БА-10, мчали швидкісні танки БТ-7, поважно сунули трибаштові Т-28 і п'ятибаштові Т-35. „Броня крепка и танки наши быстры, и наши люди мужества полны!”

Та не минуло й п'яти місяців, як той самий Хрещатик заповнила ворожа, німецька техніка. На неї з подивом і гіркотою дивилися й дорослі, і всюдисущі київські хлопчаки.

Бувши в той час ще підлітком, Георгій Малаков, майбутній заслужений художник України, на власні очі бачив епізоди оборони й здачі Києва восени 1941 р., знищення Хрещатика, голодував і мусив рано піти працювати, щоб уникнути вивезення до Німеччини; потім був свідком відступу німців і дочекався визволення в листопаді 1943 р. Згодом став мистецьким літописцем тих подій, автором великих графічних серій „Київ 1941 – 1945 рр.” і „Київ у грізний час”.

Нині, через шість мирних десятиріч, оті 778 днів окупації Києва уявляються як ”миль”, за якою настало 6 листопада 1943 р., і той самий хрещатицький асфальт уже шкрябали гусениці танків радянського виробництва Т-34 і англійського – Mk „Churchill III”.

Влітку 1944 р. учень Київської художньої школи ім. Т.Шевченка

Георгій Малаков малював битву німецьку техніку на Вінниччині, наступного року – німецькі танки на Київській виставці зразків трофейного озброєння в Пушкінському парку*, потім – підбиті німецькі „штуги” (самохідні гармати) на залізничних станціях Буча, Бучанка, а на станції Пост-Волинський – перекинута башту від „Фердинанда”, наче пересвідчившись у товщині його лобової броні – 200 мм.

Навчаючись у Київському художньому інституті, першу студентську практику влітку 1950 р. провів у Каневі, де інститут мав свою базу. Як усі, писав мальовничі краєвиди, хати, клуні, місцевий тартак. Тоді Дніпрові води вільно плинули аж до Запоріжжя, до єдиної греблі – Дніпрогесу. А в Каневі над річкою стирчали бики залізничного мосту. Наш батько розказував, що його військова частина (був тоді лейтенантом) однією з останніх, відступаючи, переходила цим мостом. Хоч відтоді минуло дев'ять років, але на канівському березі усе ще бовваніли остови знищених танків Т-34, БТ-7, а у воді лежав корпус бронеавтомобіля БА-10 – німі свідки трагічного фіналу Київської оборонної операції липня – вересня 1941 р. І Георгій змальовував усе це, згадуючи до-

---

* Див.: Малаков Д. Київські трофейні виставки // Військово-історичний альманах. – 2001. – Ч. 1(2). – С. 151 – 158.

*Підбитий танк „Генерал Шерман”, с.Григорівка, Букринський плацдарм.
Акварель, 1950 р.*

Підбитий німецький „штуг”, ст. Буча на Київщині. Акварель, 1946 р.

Спалений німецький танк Т-IV, с. Григорівка, Букринський плацдарм. Акварель, 1950 р.

*Підбитий танк „Валентайн”, с. Григорівка, Букринський плацдарм.
Акварель, 1950 р.*

воєнні паради. Довідавшись від місцевих жителів, що неподалік збереглося ще більше битой техніки, подався до Григорівки. Дістався тих берегів на борту самохідної баржі „Україна” – трофейного суховантажного судна „Бреслау”.

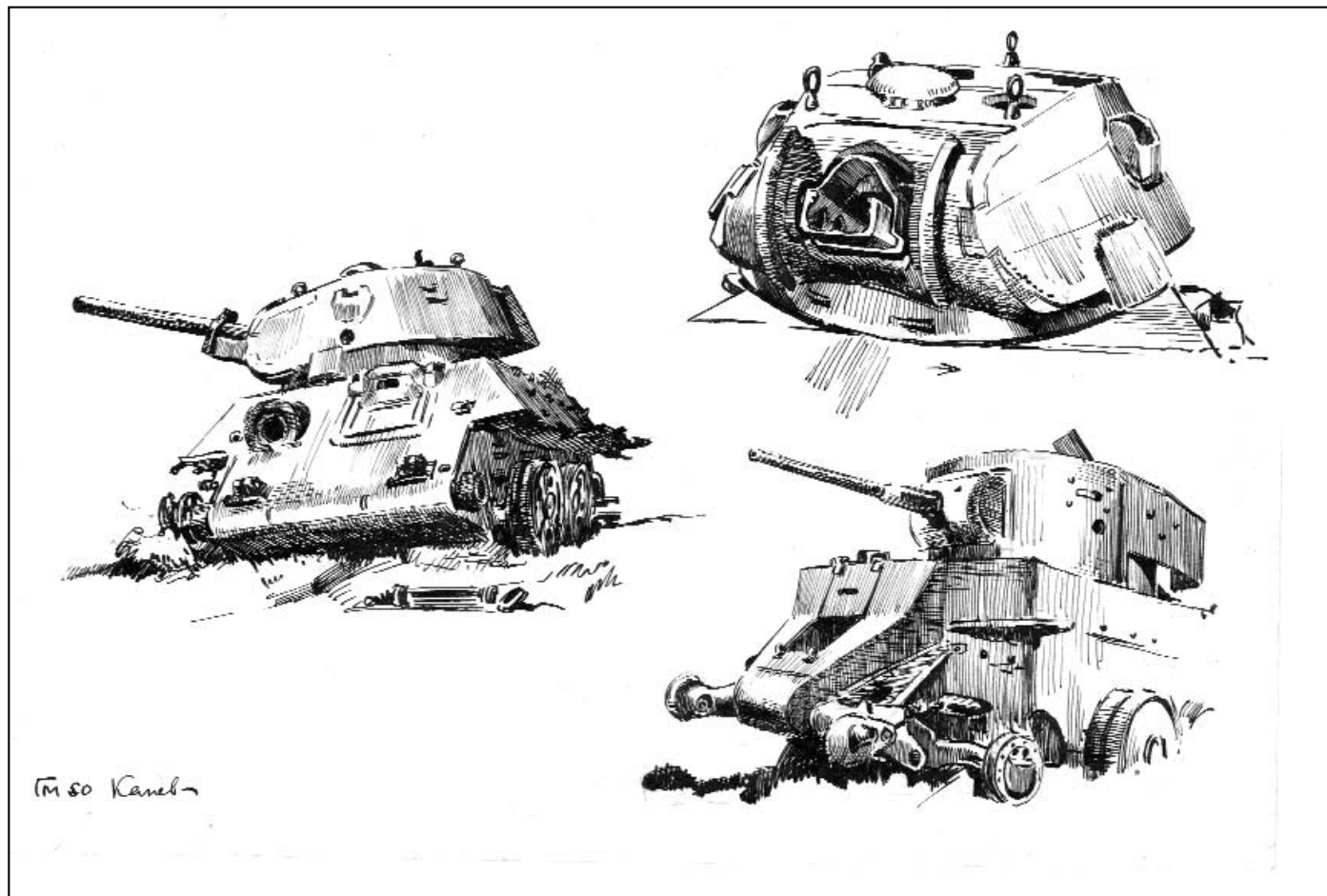
Побачене на наддніпрянських кручах уразило: то був Букринський плацдарм. Стояла спека, у синьому небі дзвеніли жайворонки, а в траві – коники. Мир і спокій! Та зазирнувши в люк першого ж німецького Т-IV, Георгій здригнувся: там лежав кістяк. Через сім років! А на башті того танка був намальований „щасливий” чотирилисник конюшини з написом: „Viel Glück” („Багато щастя”). Плеснувши долонею по теплому, нагрітому сонечком жерлу танкової гармати, можна було бачити, як з дула вилітає горобець. Там стояли також танки, як Георгій казав – „барахляні”, поставлені Червоній армії за ленд-лізом союзниками: британські Mk III „Valentine” й американські М4 „General Sherman”.

Писав аквареллю і ці танки, і розпластаний серед жита німецький бомбардувальник „Юнкерс Ju-88”. Добре усвідомлював: такого вже ніколи не побачиш.

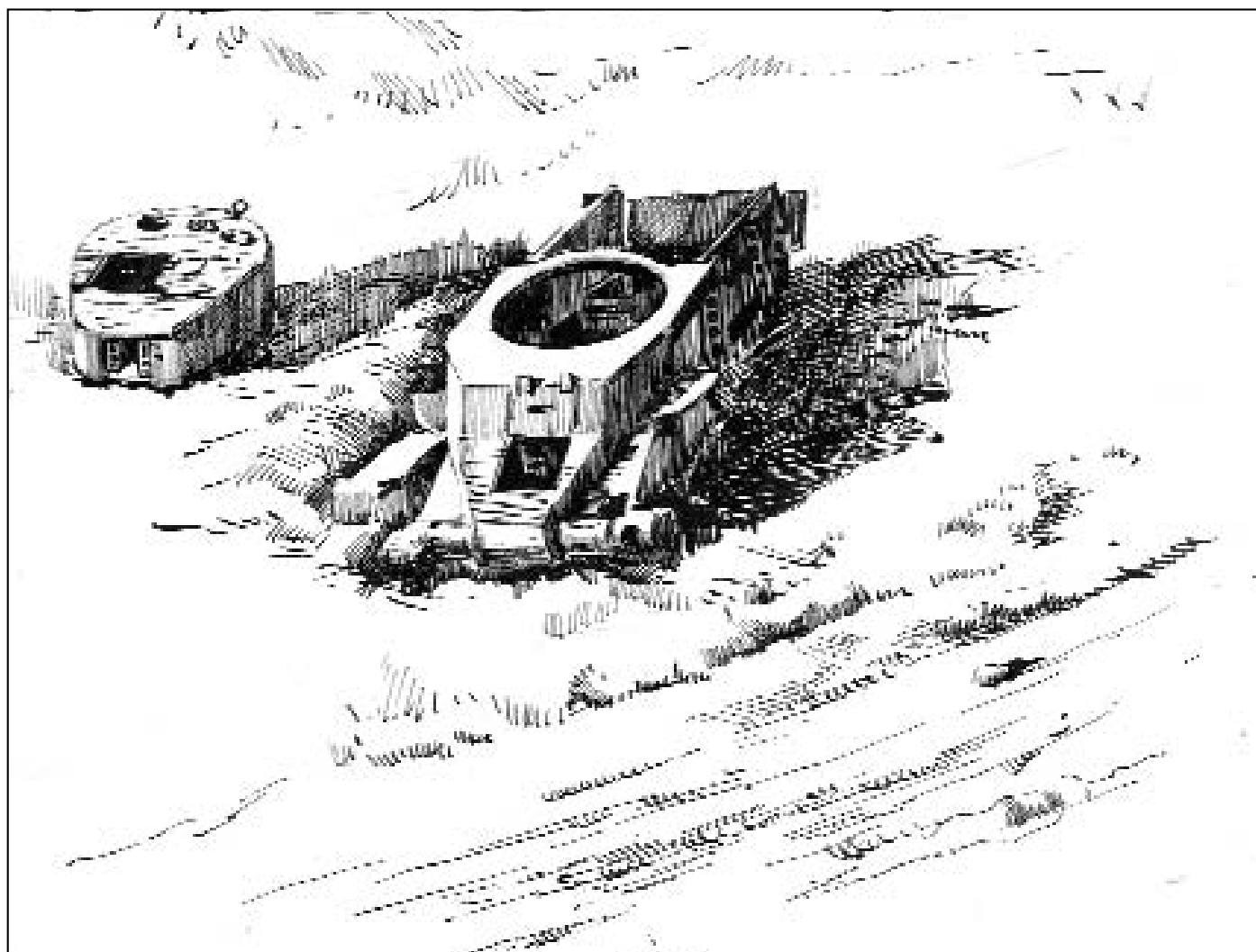
Повернувшись до Києва, звернув увагу, уже як художник, на остови суден, що лежали на лівому березі – рештки Дніпровського загону Пинської військової флотилії, яка обороняла Київ 1941 р. Написав

аквареллю на тлі Великої дзвіниці Лаври іржавий річковий монітор з танковою баштою від Т-26 чи БТ-7. Як живописця, Георгія вабив контраст кольорів, а як киянина, громадянина – спомин про минуле.

Того ж літа, перебуваючи на хуторі Кевлич під Радомишлем, Георгій теж зробив кілька акварельних етюдів на „танкову” тему. Було що писати: просто на хутірській бруківці завмер „StuG” – штурмова, або по-нашому, – самохідна 75-мм гармата. Далі, на узліссі, стояв спалений німецький танк Т-V „пантера”. У лівому борту і башті зяяли отвори від влучань гарматних куль, а броня, пофарбована в жовтий „африканський” колір, почервоніла від вогню. Місцеві хлопці розповідали, що „пантеру” поцілила з-за сосон „тридцятьчетвірка”. На піску валялись німецькі бронебійні стрільна й розчавлені, як недопалки, гільзи. Коли хуторяни ховали тих танкістів, у „пантері” знайшли кілька єгипетських монеток. Поховали безслідно, як колись ховали злодіїв... А на протилежному краю хутора стояв спалений легкий радянський танк Т-70; кришка люка в нього так і прикипіла до броні. Ліворуч – шосе, що веде з Кочерева на Радомишль, там серед лісу була велика братська могила радомиських євреїв, розстріляних 1941 р. А далі, край лісу стояли два німецькі танки Т-VI „тигр” – в обох

Рештки танків Т-34 та БТ-7 у Каневі. Туш, перо, 1950 р.

Рештки танка БТ-7 у Каневі. Туш, перо, 1950 р.

*Спалений танк Т-V „пантера”, хут. Кевлич біля Радомишля.
Акварель, 1950 р.*

Край дороги, с. Григорівка, Букринський плацдарм. Акварель, 1950 р.

Могила екіпажа танка Т-34, с. Лутівка біля Радомишля. Акварель, 1950 р.

Порізаний танк Т-VI „тигр”, с. Рудня біля Радомишля. Акварель, 1950 р.

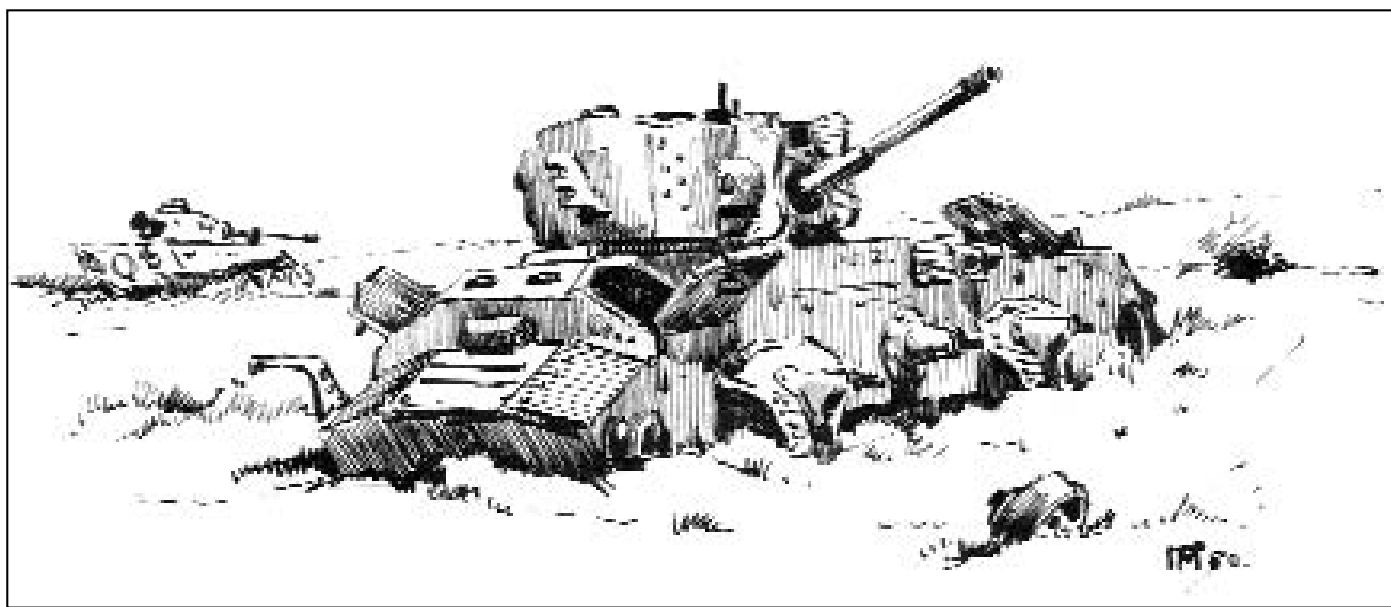

порозривало гармати. Поруч, за умовною огорожею з колючого дроту, лежала купа гарматнів. Усе, що можна було здати на брухт, було демонтовано: двигуни, гусениці, колеса, люки... Тхнуло прогіркою соляркою, мастилом та іржею.

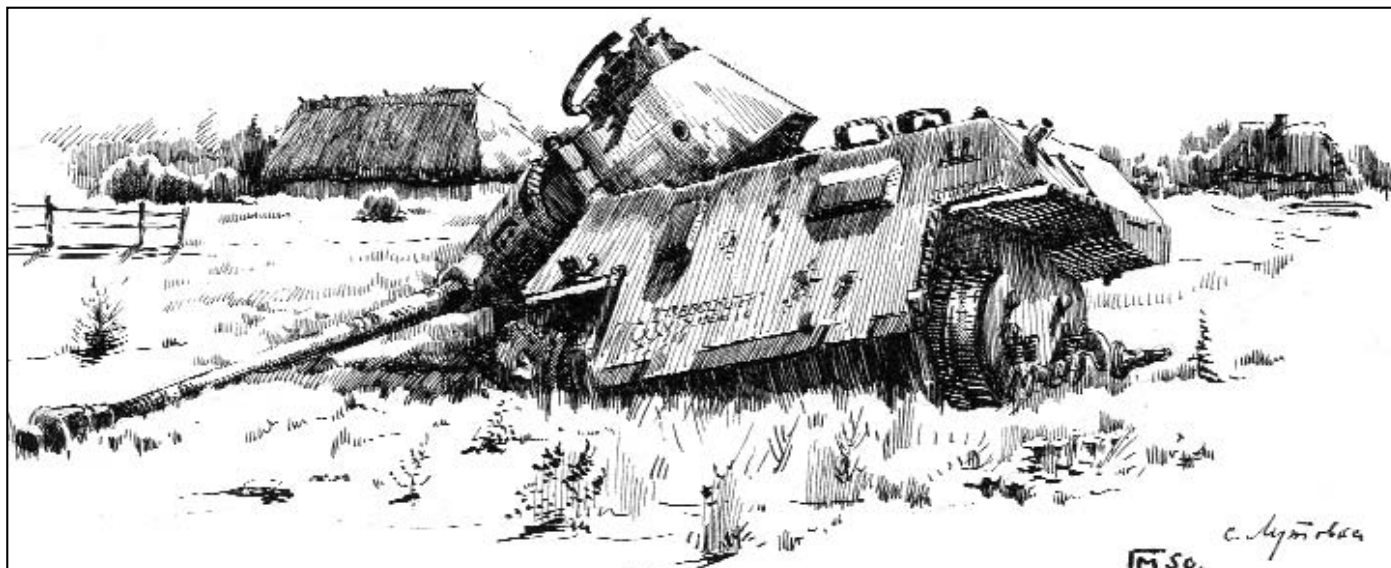
Від хуторян Георгій довідався, де ще залишилися танки, Але одного разу його потягли до сільради – перевірити документи! У Лутівці під Радомишлем він малював ще одну „пантеру”, яка вперлася в землю

гарматним жерлом зрушеної башти. А ще – Т-34. Поруч стояла червона пірамідка із зірочкою – над братською могилою екіпажу. Люди розповіли, що ті танкісти зайшли до хати поїсти борщу, аж раптом набігли німці. Екіпаж миттю заліз у танк, але не встиг зачинити люків і німецький офіцер розстріляв танкістів з пістолета, а танк запалив...

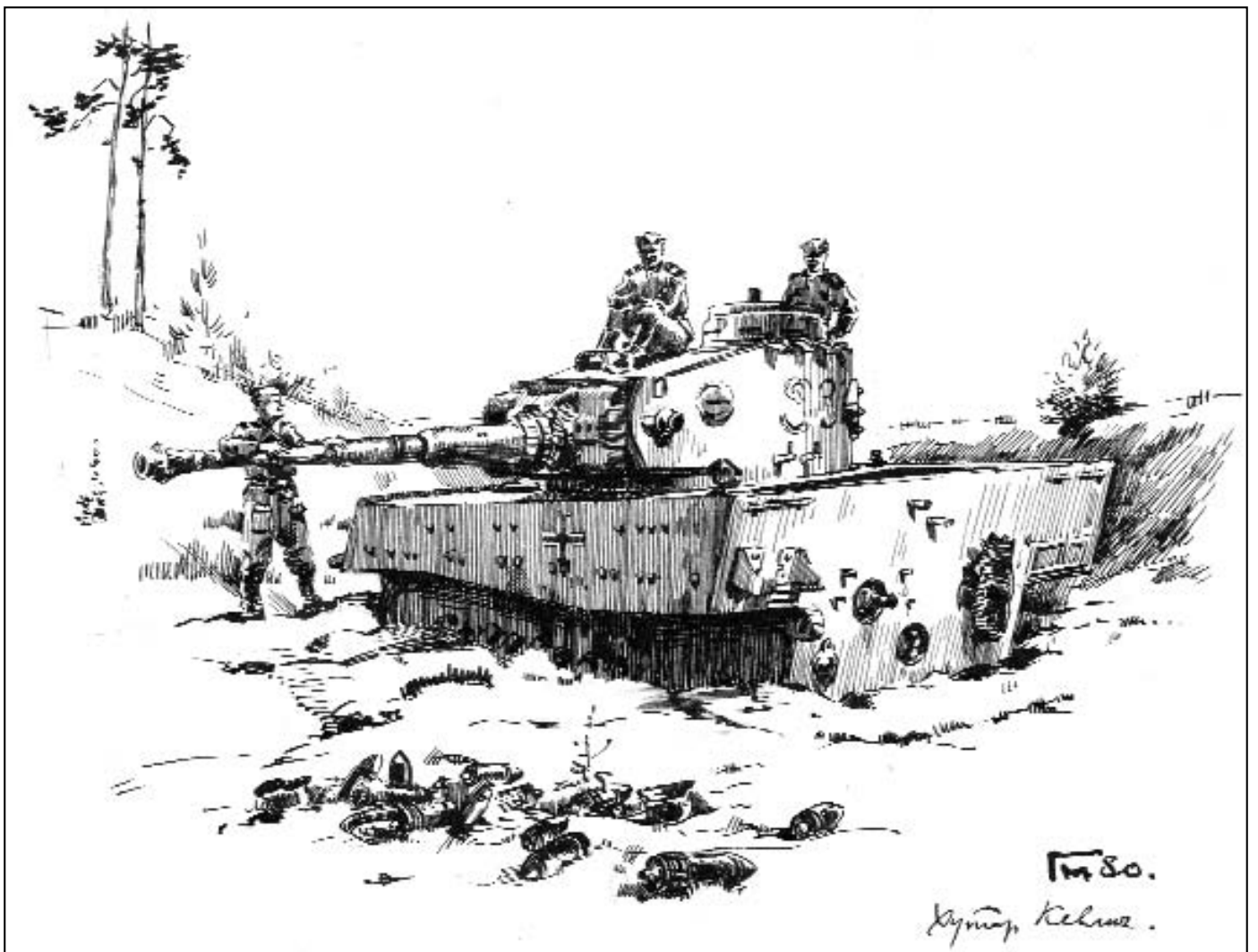
У Рудні Георгій малював „тигра”, що стояв поміж двох хат. Половину жерла в того танка селяни вже відрі-

*Знищені танки „Валентайн” і Т-V, с. Григорівка, Букринський плацдарм.
Туш, перо, 1950 р.*

*Знищений німецький танк Т-V „пантера”, с. Лутівка біля Радомишля.
Туш, перо, 1950 р.*

зали й здали на брухт.

Оте все бачене й змальоване під Радомишлем було слідами німецького контрнаступу на Житомир наприкінці 1943 р.

Розореній війною країні потрібен був метал, але ж бракувало технічних засобів, щоб швидко розібрати й відтранспортувати багатотонні сталеві громадища, і вони кілька років усе ще залишалися на місцях колишніх боїв. А втім наступного, 1951 р., майже все було остаточно порізано й перетоплено на металургійних заводах Півдня України.

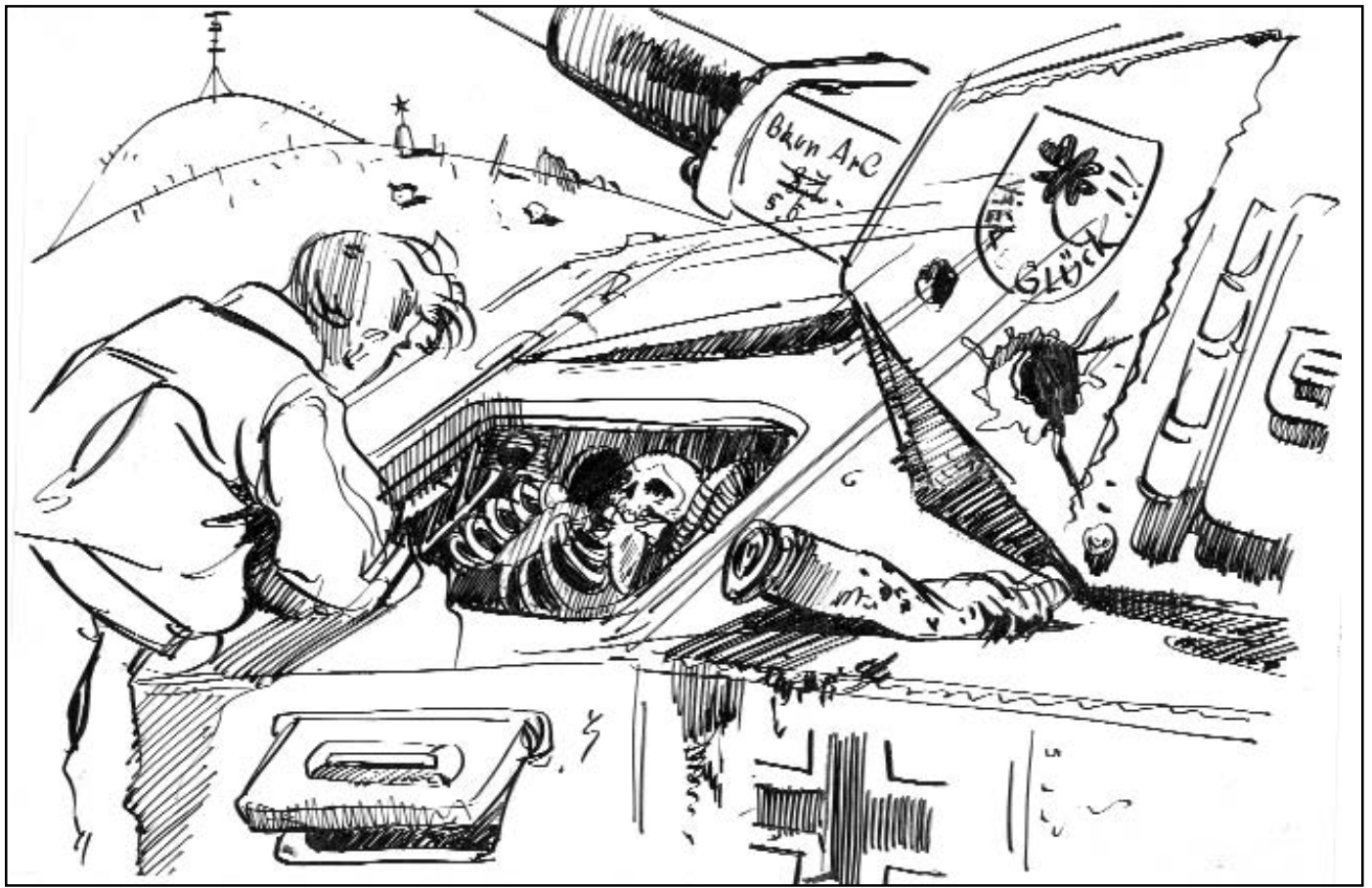
Щедро наділений природним чуттям гумору, художник намалював картинку-жарт: як селяни розтягають метал з побитої військової техніки. Здається, цей образок з

**Радянські танкісти
оглядають знищений німецький
танк Т-VI „тигр”,
хут. Кевлич біля Радомишля.
Туш, перо, 1950 р.**

життя актуальний і сьогодні!

Зроблені по свіжих слідах війни, етюди й начерки Георгія Малакованині становлять не тільки мистецьку, а й історичну цінність.

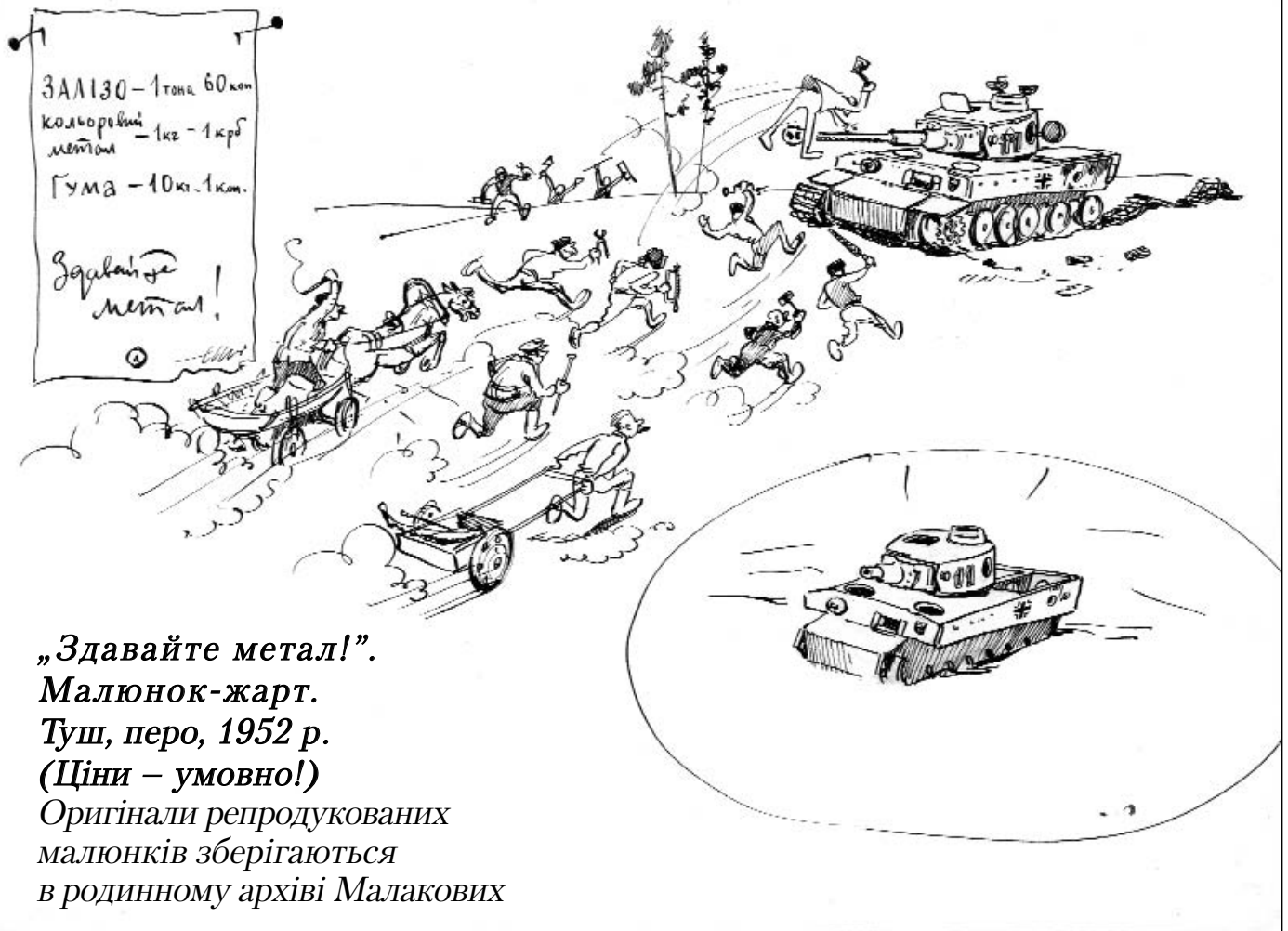
З часом, уже як професійний мистець, Г.Малаков не раз звертався до зображення радянської і німецької бронетехніки в серії ліноритів „Київ. 1941 – 1945” (аркуші „Вперед, на Захід!” – повз київський вокзал їдуть на платформах танки Т-28, які ще 1 травня того ж, 1941 р. Георгій бачив на параді на Хрещатику; „Перший трофей” – німецький пан-

*„...Зазирнув у люк спаленого німецького танка Т-ІV, а там – кістяк...”
Спогади про Букринський плацдарм, с. Григорівка. Туш, перо, 1954 р.*

„Пантеру” – на металобрухт. Малюнок-жарт. Туш, перо, 1952 р.

„Здавайте метал!”.

Малюнок-жарт.

Туш, перо, 1952 р.

(Ціни – умовно!)

*Оригінали репродукованих
малюнків зберігаються*

в родинному архіві Малакових

церник на тлі пам'ятника Шевченку – сценка, яку юний художник спостерігав у дні оборони Києва; „Київський напрямок” – підбитий німецький танк Т-III; „Тепер він не страшний” – німецька „пантера” на київській вулиці; „Додому, у визволений Київ” – дівчинка переходить калюжу по розкрученій гусениці німецького танка Т-IV; „Попереду Київ” і „Наші!” – знамениті Т-34), а також у серії „Київ у грізний час”, виконаній 1967 р., де можна бачити і Т-34, і „пантеру”, „тигр”, „штуг”.

„Танкова” тема проходить і через книжкову графіку Г.Малакова. Це – популярна колись повість Я.Пшимановського „Чотири танкісти і

пес”, що перевидавалася з його ілюстраціями кілька разів. Вправно зображені ним танки бачимо й на обкладинках та ілюстраціях книжок „Три перемоги” С.Алексєєва, „Спогади генерала” Є.Белова, „Кавалер ордена Слави” Я.Гримайла, „Ідуть навчання бойові” А.Поліщука, збірників „У битві за Київ”, „Становится город героєм”. А ще десятки ілюстрацій у періодиці 50 – 70-х рр. Кожен танк, кожна автомашина, що зображені там, точно відповідають конкретній марці чи типу. І тільки в ілюстраціях до науково-фантастичних творів О.Бердника й В.Владка, природно, дав волю своїй уяві. Таким був творчий почерк майстра